

FINLYANDIYA MODELI ASOSIDA MUSTAQIL TA'LIMNI

TASHKIL ETISH XUSUSIYATLARI

Xalqaro Nordik universiteti tayanch doktoranti

Yuldashev Shukurillo Abdulhoshim o'g'li

ORCID: 0009-0008-3718-505X

***Annotatsiya:** Hozirgi kunda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan tub islohotlarning asosiy maqsadi tayyor bilimlarni yod oldirishdan voz kechib, shaxsda bilimni mustaqil izlash, tahlil qilish va uni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, xalqaro miqyosda samarali ta'lim tizimlaridan biri sifatida e'tirof etilgan Finlyandiya ta'lim modelini o'rganish va uni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish masalasi respublikamizda ta'lim sifatini oshirish hamda ta'lim sifatini oshirish nuqtayi nazaridan ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. "Mustaqil ta'lim" tushunchasi zamonaviy pedagogikada sof nazariy kategoriya sifatida emas, balki umrbod ta'lim tamoyilining amaliy ifodasi sifatida talqin qilinayotgan bir paytda, uning huquqiy va institutsional asoslarini mustahkamlash davlat ta'lim siyosatining ajralmas qismiga aylanmoqda.*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy bazasini tahlil qilish mustaqil ta'lim masalasiga davlat tomonidan katta e'tibor qaratilayotganini yaqqol ko'rsatadi. Xususan, 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son Qonun bilan qabul qilingan yangi tahrirdagi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunning 18-moddasida mustaqil ta'lim olishning huquqiy asoslari belgilangan. Mazkur huquqni ta'minlash maqsadida davlat mustaqil ta'lim oluvchilarga uslubiy va maslahat yordami ko'rsatishi, eksternat tartibida esa davlat namunasidagi ta'lim to'g'risidagi hujjatni berishi belgilangan. Ushbu norma deklarativ qoida bilan cheklanmay, mustaqil ta'limni tashkil etishning huquqiy poydevorini yaratadi, chunki u shaxsning ta'limni rasmiy ta'lim muassasasidan tashqarida ham davom ettirish imkoniyatini tan oladi. Shu o'rinda, Respublikamiz Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni

bilan tasdiqlangan «Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»da belgilangan o'qitish usullarini takomillashtirish, ta'lim jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich joriy etish, shuningdek, tanqidiy fikrlash va axborotni mustaqil izlash kompetensiyalarini rivojlantirish vazifalari mustaqil ta'limni rivojlantirish davlat ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri ekanini ko'rsatadi. Mazkur vazifalar uni amaliyotga tatbiq etish uchun institutsional maydon ham yaratdi.

Finlyandiya tajribasini o'rganishning asosiy sababi shundaki, bu mamlakat mustaqil ta'limni boshqaruv buyrug'i yoki qo'shimcha mashg'ulot shaklida emas, balki butun ta'lim tizimining tashkiliy tamoyili sifatida shakllantirgan. Finlyandiyada buning uchun 1998-yildagi Asosiy ta'lim to'g'risidagi qonun hamda uning asosida ishlab chiqilgan 2014-yilda tasdiqlanib, 2016-yildan amaliyotga joriy etilgan Milliy asosiy o'quv dasturi mustahkam huquqiy zamin yaratgan. Ushbu hujjatlarda o'quvchining mustaqil fikrlashi va o'z ta'limini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish asosiy maqsad sifatida belgilangan. Tizimning eng muhim xususiyati — unda ishonch tamoyilining ustuvorligidir: markaziy ta'lim organlari umumiy yo'nalishlarni belgilaydi, maktablar va o'qituvchilar esa mahalliy o'quv dasturlari hamda pedagogik usullarni tanlashda nisbatan keng mustaqillikka ega. Natijada nazorat mexanizmlaridan ko'ra kasbiy avtonomiya va mas'uliyatga tayanadigan boshqaruv shakllanadi. Bunday yondashuv o'qituvchiga har bir o'quvchining individual o'zlashtirish sur'ati va qiziqishlariga mos ta'lim muhitini yaratish imkonini beradi, bu esa mustaqil ta'limning tabiiy shartidir.

Xalqaro miqyosda Finlyandiya modelining mustaqil ta'limni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvi umuminsoniy ahamiyatga ega. U BMTning «Bolalar huquqlari to'g'risida»gi konvensiyasi 29-moddasida mustahkamlangan, ta'limni bolaning iste'dodini to'liq rivojlantirishga yo'naltirish prinsipiga, UNESCOning «Incheon deklaratsiyasi»da belgilangan Barqaror rivojlanish maqsadlarining sifatli ta'limga bag'ishlangan 4-maqsadiga hamda Yevropa Kengashining umrbod ta'lim

haqidagi tavsiyalarida aks etgan o'rganishni o'rganish kompetensiyasiga chambarchas bog'liq. Ya'ni, Finlyandiya tajribasini o'zlashtirish mahalliy sharoitga moslashtirilgan va xalqaro ta'lim standartlariga to'liq javob beradigan modelni yaratishni anglatadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, Finlyandiya tajribasini respublika amaliyotiga tatbiq etish bosqichma-bosqich chora-tadbirlarni talab qiladi. Avvalo, darsliksiz o'qitish tizimini izchil joriy etish orqali o'qituvchiga o'quv materiallarini mustaqil tanlash va individual ta'lim rejasini tuzish bo'yicha metodik erkinlik berish lozim. Bu yondashuv xalq ta'limini rivojlantirish konsepsiyasidagi individual yondashuv tamoyiliga mos keladi. Ikkinchidan, yigirmaballik va balli baholashdan o'quv jarayoniga yo'naltirilgan tavsiflovchi fikr-mulohazaga o'tish orqali shakllantiruvchi baholash madaniyatini rivojlantirish zarur. Uchinchidan, «Prezident maktablari» tajribasida sinab ko'rilgan fanlararo loyiha faoliyatini umumiy o'rta ta'lim tizimiga kengaytirish hamda ochiq elektron resurslar bankini boyitish orqali mustaqil ta'limning moddiy bazasini kengaytirish maqsadga muvofiq. To'rtinchidan, o'qituvchilar uchun Finlyandiya namunasidagi magistratura darajasidagi kasbiy tayyorgarlik standartlarini bosqichma-bosqich joriy etish va Finlyandiya Milliy ta'lim agentligi bilan ilmiy-uslubiy hamkorlikni yo'lga qo'yish mustaqil ta'lim sifatining kafolati hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Finlyandiya modeli mustaqil ta'limni tashkil etishda huquqiy kafolat, pedagogik avtonomiya va shakllantiruvchi baholashga tayanadi. Natijada mustaqil ta'lim alohida qo'shimcha mashg'ulot emas, balki butun ta'lim tizimining asosiy tashkiliy tamoyiliga aylangan. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni 18-moddasi hamda 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyalari ushbu tamoyillarni joriy etish uchun yetarli huquqiy maydon yaratgan. Shu bois endigi vazifa o'qituvchi avtonomiyasini kengaytirish, shakllantiruvchi baholashni joriy etish va xalqaro hamkorlikni chuqurlashtirish

orqali mustaqil ta'lim madaniyatini mamlakatimizda barqaror shakllantirishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **O'zbekiston Respublikasining Qonuni.** Ta'lim to'g'risida. O'RQ-637-son. Qabul qilingan sana: 2020-yil 23-sentabr. – Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, Lex.uz.
2. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.** O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. 2019-yil 29-aprel, PF-5712-son. – Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, Lex.uz.
3. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.** O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. 2019-yil 8-oktabr, PF-5847-son. – Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, Lex.uz.
4. **Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT).** Bolalar huquqlari to'g'risidagi konvensiya. 1989-yil 20-noyabrda qabul qilingan (29-modda). – O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 9-dekabrdagi 757-XII-son Qarori bilan ratifikatsiya qilingan.
5. **UNESCO.** Incheon Declaration and Framework for Action for the Implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure Inclusive and Equitable Quality Education and Promote Lifelong Learning Opportunities for All. – Incheon: UNESCO, 2015. – 84 p.